

אורות מאופל ואופל מאורות

אוריאל סעייד

הקדמה

עבודת ה', כשמה כן היא - "עבודה". וככל עבודה - בין קלה ובין קשה - דרושה התמדה ומוכנות להקרבה עצמית. "דרך העבודה" היא אינה דרך סלולה וחלקה, היא דרך רבת קשיים מפותלת וארוכה, המורכבת מעליות וירידות, מוקשים ואבני נגף טמונים ומונחים בה ומאיימים על האדם להכשילו ולהפילו. האיש ש"עובד" באמת, יודע שה' לא נמצא רק במטרה ובתכלית, אלא גם בדרך עצמה, באותם מקומות שנדמה לאדם ששם לא ישכון אור ה', דווקא שם מופיע, מתגלה ומאזין אליו ה' יתברך.

חכמים למדונו "בכל דרכיך דעהו". בכל הדרכים שאדם הולך, שומע, רואה ונפגש, צריך הוא ליתן את עיניו למטה וליבו למעלה, לדעת ולהשכיל כיצד המשל התחתון מרמז ומשקף את הנמשל העליון.

ימי עבודת ה' מתחלקים לשלשה זמנים, על דרך המשנה בקידושין: "האשה נקנית בשלשה דרכים: בכסף, בשטר ובביאה". בתחילת הדרך, כשמחליט אדם להשליך מאחוריו את כל התאוות והבלי העולם הזה ובא לכנוס בעבודת ה', הדרך מוארת בפניו, נותנים לו מלמעלה לטעום את הערבות והמתיקות האמיתית שבעבודה, משפיעים עליו חסד וההארה ללא גבולות. כתוצאה מהארה זו רוצה, משתוקק וכוסף האדם לנועם העליון, מתלהב מהחידוש, ומחליט בנפשו החלטה גמורה להמשיך הלאה. אלו ימי הכסף.

לאחר ימי הכסף, הימים הטובים והמאירים בעבודת ה', מגיע הניסיון מלמעלה. ה' מנסה את האדם ונוטל את החיות מן העבודה. אט אט מגיעה לה תקופה יבשה, ללא חיים וללא שום טריות. תחושה יבשה זו מלווה את האדם וחודרת לכל חלקה טובה: נוטלת את הרצון, את החשק ואת תענוג העבודה. בימים אלה אדם ממשיך לעבוד את ה' וטעם עבודתו כחספא בעלמא. אלו ימי השטר.

בימי השטר נבחן האדם. כאן עיקר הניסיון והעבודה. אדם שאינו מרפה, ולמרות כל הקשיים והאתגרים מדבק הוא את עצמו במילות השטר, ממשיך בלימודו

ובתפילתו - למרות שנטולות חיים הם - מתעקש וממשיך ואינו נותן ליאוש לחלחל אל ליבו, מובטח לו שיגיע אל ימי הביאה. ימים אלה הם ימי ייחוד והתייחדות גמורה עם ה'. ימים אלו מלאים עונג, שמחה וחירות אמיתית. ימים אלו הם טעימה מעץ החיים, הרגשת התענוג של עלמא דאתי. ימי הביאה נותנים לאדם כח להתקדם ולהמשיך הלאה.

המאמר לפנינו נסוב בעיקר סביב ימי השטר ומתחלק לשני חלקים:

חלקו הראשון של המאמר, מדבר בעניין הנפילה והקימה המוכרחים לבוא על עובד ה'. חלק זה בנוי על הפסוק: "כי שבע יפול צדיק - וקם".

חלקו השני של המאמר, מנסה לחדור ולהבין את אותו ה"סוד" המסתתר מאחורי תופעה זו. מדוע הנפילה הכרחית היא, ומדוע היא חלק מתהליך הבניין בעבודת ה'?

החלק השני מובנה משלשה הסברים הבנויים זה על גבי זה:

(1) זיכוך הנפש הבהמית - "ונפשי כעפר לכל תהיה".

(2) שליחות - "העלאת ניצוצות".

(3) ייחוד גמור - "דעת עליון".

הדברים במאמר בנויים על תורתם של הרב הלל צייטלין הי"ד, הרב יצחק גינזבורג והרב עדין שטיינזולץ יבדל"א, שמהם ודרכם ינקתי ממעיין החסידות. ונחתום בהודאה לה', על החסד הגדול אשר גמלנו, וחמלתו הרבה שקרבנו לעבודתו; ובתפילה לבורא עולם, שלא תצא תקלה מתחת ידי וחפץ ה' בידי יצלח, ושיזכני לעובדו בלבב שלם ובנפש חפצה, אמן.

הקדמה משנית

המאמר יצא לאור, לאחר התמודדויות, קימות ונפילות, עליות וירידות בעבודת ה'. תמיד בשעת שיא, לאחר רוממות רוח, מגיעה אותה נפילה המוכרת לכל איש אשר בלבו באמת מבקש ה' הוא. התחושה הפנימית המלווה את האדם היא **חֲזָקָה** לשגרת העולם הזה, הרגשת ריחוק מה', יובש רוחני ואי התחברות לכל דבר שבקדושה. מציאות זו מפריעה ביותר, עקב התרגלותו וחינוך שכל כישלון, נפילה ומעידה, הם דבר שלילי. תופעה זו, יוצרת בנפש לחץ גדול בזמנים של נפילה, ותחושה מרירה שה' רחוק ולא נמצא איתי. ומה שגרוע יותר: גם באותם זמנים של עליה קיים פחד - לא בהכרח בצורה מודעת - שעוד מעט תגיע אותה נפילה

המוכרת והכואבת, וכל התענוג הרוחני, הדבקות והרוממות ייעלמו להם כלא היו. נמצא שגם במצבי עלייה ורוממות, קיימת הכנעה שמורידה את המתיקות והנעם של העלייה בעבודת ה'. מאמר זה נכתב לשם הרגעת הנופל, ולראות שאין מה לפחד ממצבים של ירידה וקושי בעבודת ה'. ויותר מזה, להגיע למצבים של שמחה והתעודדות גם ודווקא במצבי קושי ונפילה.

וכאן המקום להעיר: אותם אנשים אשר עשה אותם אלוהים ישר, אותם שתכונתם שקטה, וההדרכה הישרה והמנוחה הפנימית היא גורלם הקבוע, לא להם נכתבו דברי, ואל להם להמשיך בקריאת המאמר, פן יהרסו לראות ונפל מהם רב. אבל אותם אנשים אשר לא תימצא בהם מנוחה, אלה אשר עומדים הם תמיד בשיקול להיות עולים עד לרום שמים, או גם לרדת למעמקי תהומות, אותם אנשים שאם יסגלו לעצמם את הדרך המיוחדת שהם צריכים לה - יעלו מעלה מעלה, אבל אם יעזבו אותה עלולים הם לרדת מטה מטה - להם כוונו דברי'.

כי שבע יפול צדיק וקם

בספר משלי (כד, טז) נאמר: **"כי שבע יפול צדיק וקם"**. בפסוק זה ישנן שתי הדגשות: (1) דרכו של הצדיק אינה דרך חלקה וישרה. (2) נפילתו של הצדיק אינה מקרה, אינה "תאונה" פתאומית, אלא חלק מעבודתו. ויותר מזה: היא אף חלק מהגדרתו של הצדיק, הצדיק הוא זה שנופל וקם. סימנו של הצדיק מתבטא בנפילות וקימות, בעליות וירידות. אדם שדרכו היא דרך ישרה, אדם שאינו מרגיש את נפילתו בדרכו - צריך לחשוש שמא זוהי אינה דרך של צדיקים. הנפילה אינה סימן לפגם במהותו של עובד ה', הנפילה היא סימן של התקדמות, סימן שמהו זו, שמהו חי שם. כאשר דבר אינו משתנה יש לחשוש יותר, שמלאך המות הגיע לשם. מסופר על ר'

1 עיין באורות הקודש ג עמ' קכו במאמר: "האופי הקבוע והמתנודד". הנפש הקבועה מקבילה לנפש "צדיק", ואילו נפשו של האופי המתנודד מקבילה לנפש "בעל תשובה". הצדיק - בעיקר - עוסק באור הא-להי שמעבר לעולם ולמציאות שם הכל מאיר באור גלוי, חש הוא ישירות את האור הא-להי ואין הוא מתעסק בנפילות. לעומתו בעל התשובה שחי הוא בתוך העולם ומתמודד איתו, דוקא הוא מכיר וחש את ההעלם, את הנפילה ואת הקימה ממנה.

אדם בעל נפש מתנודדת, חייב להיות בעל מודעות עצמית גבוהה מאוד, ע"מ לדעת מה נפשו צריכה באמת ולא ח"ו להשקותה ולהרוותה בחומץ. רבי אהרון מסטראשעלע - מגדולי תלמידי בעל התניא - אמר שקיבל מרבו בשם המגיד והבעש"ט, שפעם היו נשמות מעולם העשייה - כגון נפחים וסנדלרים, נשמות מעולם היצירה - כגון עסקנים וגבירים, ונשמות מעולם הבריאה - כגון תלמידי חכמים. אך היום כל הנשמות התערבבו, ויש שעות שאתה ת"ח, ושעות שאתה נפח ושעות שאתה עסקן. וצריך לשים לב לזה ולבדוק היטב מה אתה עכשיו, ולמה הנשמה שלך זקוקה באמת.

בונם מפשיסחא שאמר לתלמידיו, כי כל יהודי צריך להרגיש בעבודת ה', שעומד הוא בין הסדן לקורנס ויצרו הרע מאיים עליו בכל רגע לערוף את ראשו. ושאלו אחד מחסידיו: מה יעשה אדם שאינו חש זאת? ענה לו ר' בונם: זהו סימן שראשו כבר נערף.²

בספר זכריה, בא מלאך ה' אל יהושע הכהן הגדול ואומר לו: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", "העומדים" הם המלאכים, וה"מהלכים" המה בני אדם. המלאך נקרא עומד משום שתמיד - מיום בריאתו ועד סופו - הוא עמד, עומד ויעמוד באותה מדרגה. לעומתו, האיש הישראלי נקרא מְהַלֵּךְ משום שתמיד הוא הולך מדרגה לדרגה.²

הזכות או החובה של עלייה מתמדת, יש בה גם סכנות. אדם אינו יכול להחזיק בשתי מדרגות יחד. בשעה שהוא עובר מדרגה לדרגה, הוא חייב לאבד את מדרגתו הראשונה, בכדי שיוכל להגיע למדרגה גבוהה יותר. אותה תחושה של נקודת המעבר, היא תמיד נקודה של נפילה. כל מי שעבר חוויה זו מכיר את ההרגשה, שהוא איבד את הכל. תמיד בין נקודה לנקודה ישנו חלל פנוי. בין צעד לצעד, בין שלב לשלב בסולם ישנו תמיד חלל ריק. ולכן כשאדם מתקדם ממדרגה למדרגה הוא עובר מעל חלל פנוי, וברגע זה הוא אינו נמצא בשום מדרגה שהיא.³

לפי הדברים שנאמרו עד כה, האדם בעת ירידה ומעידה, בשעה שנשברת המדרגה שאחז בה, לא רק שאין לו להיבהל, להתייאש ולהתעצב בלבו, אלא אדרבה, עליו לשמוח שנפילה זו היא הזדמנות מעבר למדרגה גבוהה יותר מהמדרגה הקודמת שאחז בה. הדברים מפורשים בכל כתבי החסידות והרב קוק, ואביא כאן מקור אחד

2 הבעש"ט הקדוש מבאר את הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", במובן של אסתיר את ההסתר. לפעמים הסתרת הפנים היא כל כך גדולה, עד שאדם אינו מודע שהוא בהסתר פנים, כילד המשתולל בערימת זבל, ואינו מבין מדוע אמו תפסתו בציציות ראשו וגוערת בו על מעשיו הטפשיים.

עניין ההליכה המתמדת - בעבודת ה' - נלמדת מאברהם אבינו. בפרשת "לך לך" נזכר עניין ההליכה אצל אברהם שמונה פעמים. הליכתו הגשמית של אברהם, רומזת להליכתו הרוחנית. אברהם כל ימי חייו לא עמד אף פעם באותה מדרגה רוחנית שעמד בה אתמול, תמיד הוא היה בהליכה והתקדמות לעבר המדרגה הבאה. אין זה בא לשלול את שאר הליכתם של הצדיקים, אלא אברהם היה בחינת ראש והתחלה ליסוד זה.

3 חשוב לציין: באמרנו שאדם במדרגתו החדשה איבד את מדרגתו הקודמת, אין זו שכחה ואובדן גמור של הדברים מתוכו. איבוד הדברים הוא רק מבחינת התודעה, ההכרה בפועל (מהמודע שבנפש), אולם אין הוא יכול למחוק את הדברים מתוך נפשו. מי שעמל והגיע למדרגה מסוימת, אפילו בזמן שאינו עומד באותה דרגה - הוא אינה מאבדה. תמיד קיים ה"רשימו", הצורה שהטביעו הדברים שהיו בתוך הנפש, וזה אינו ניתן להימחק לעולם.

כדי לאמת את הדברים; וכך הלשון: "כשמרגיש האדם שנהרס הרבה ברוחניות, ידע שהגיע לו התור לבנות בנין חדש, יותר נעלה ונשגב ויותר קיים ומפואר, ממה שהיה בראשונה..." (אוה"ק ג רנא).

חלק גדול מתורתיו של ר' נחמן מברסלב, עוסקות סביב נקודה זו, ומתארות את האדם הנמצא בשלב הביניים, בתקופת בלבול וערפל. ר' נחמן הרבה לדבר על "מוחין דקטנות" ועל אותם נפילות קשות (ודווקא משום שהוא חווה זאת על בשרו). ומְחַדֵּשׁ, שגם שם במצולות ים, בשעת הנפילות והתהיות, נמצא אתך ה' יתברך, לא פחות מאשר בזמני העלייה. "ומשה ניגש אל הערפל - אשר שם הא-לוהים". בליקוטי מוהר"ן (תורה ו) מביא ר' נחמן פסוק מתהילים ומבארו באופן עמוק ויפה מאוד, כיאה לרופא הנפשות: "אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הַנֶּחֱרָק" (תהלים קלט ח) - אדם שמתעלה ומתרומם, ומגיע למדריגות גבוהות בעבודת ה', לגביו נאמר - "שם אתה", עדיין עליו ללכת הרבה כדי להגיע אל היעד. אבל "ואציעה שאול" - אדם שנופל לשאול, לרע, ולחושך - "הנך" - ה' נמצא אתו וקרוב אליו⁴.

ברישא חשוכא והדר נהורא

בחלק שני זה של המאמר, נתבונן ונעמוד סביב הנפילה. מדוע היא הכרחית על מנת לקבל את האור החדש? מהו אותו "סוד" נעלם?

זיכוך הנפש הבהמית

כל אדם מורכב משתי נפשות: נפש א-להית הבאה מלמעלה, ונפש בהמית הבאה מלמטה⁵. בכל נפש קיימים רצונות ותשוקות עצמאיים משלה, ללא התחשבות

4 וכך לשונו: "והפירוש הפשוט הוא, שמי שרוצה ללכת בדרכי התשובה, צריך לחגור מותניו, שיתחזק עצמו בדרכי ה' תמיד, בין בעליה בין בירידה, שהם בחינת: "אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך". היינו בין שיזכה לאיזו עלייה, לאיזו מדריגה גדולה, אעפ"כ אל יעמוד שם, ולא יסתפק עצמו בזה, רק צריך שיהיה בקי בזה מאוד, לידע ולהאמין שהוא צריך ללכת יותר ויותר וכו', שזהו בחינת בקי ברצוא, בחינת עייל, שהוא בחינת "אם אסק שמים שם אתה". וכן להפך, שאפילו אם יפול ח"ו למקום שיפול, אפי' בשאול תחתית, גם כן אל יתייאש עצמו לעולם, ותמיד יחפש ויבקש את ה' יתברך, ויחזק עצמו בכל מקום שהוא בכל מה שיוכל, כי גם בשאול תחתיות נמצא ה' יתברך, וזה בחינת: "ואציעה שאול הנך", וזה בחינת בקי בשוב. כי אי אפשר לילך בדרכי התשובה, כי אם כשבקי בשני הבקיאיות האלו.

5 עומק המלה "אדם": מלשון "אֲדָמָה לעליון", ומלשון אֲדָמָה: "וייצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה". בכל אדם בינוני (ה"בינוני" של ספר התניא), קיימים שני תכונות אלו: הדמיון לא-להים וההתהוות מהאדמה.

בחברתה. על האדם לדעת שאין בתוכו אישיות אחת אלא שתיים, וכל אחת מהן הולכת בכיוון נפרד ואף מנוגדת לאישיותו השנייה. בעיית האדם אינה רק שהוא איננו יצור חד צדדי ושיש בו יותר מאישיות אחת, אלא ששתי הנפשות אינם עסוקים כל אחד בעניינו מבלי להתערב במעשה השני - "ולאום מלאום יאמץ". זהו מאבק תמידי חריף ביותר, שכל התגברות של צד אחד לא רק שלא מכניעה את הצד השני, אלא אדרבה, גורמת להתעוררות והתגברות הצד שכנגד.

בחסידות - בעיקר בחסידות חב"ד - הרבו לדבר על "בטול". הנפש הבהמית חשה ומרגישה את עצמה כיש וכדבר נפרד מהא-להות. לעומתה, הנפש הא-להית - כשמה כן היא - כל הויתה היא מודעות א-להית. עבודת האדם היא לבטל את העצמיות הבלתי מתוקנת שקיימת בו, כדי שתאיר בקרבו העצמיות האמיתית שלו. להפוך את הנפש הבהמית לאין כדי שיאיר האני האמיתי הטוב שבו. אותה עצמיות שעל האדם לבטלה היא הנפש הבהמית, וכאשר היא בטלה, יכולה הנפש הא-להית - שהיא זהותו האמיתית של האדם - לבטא את עצמה. ה"אני" הבהמי שקיים באדם, רגיל להתעקש ולעמוד על שלו. כדי לנקות ולבטל גאוה פסולה זו, ה' מביא על האדם צער ומניעת דבקות א-להית. אותו צער, ייסורי אש ומיצרי שאול, הם מְצַרְף לזכך את אותה נפש בהמית. באותה שעה של הרגשת דכאות ואפסות, ה' מביא את האדם לידי אפשרות זכייה בענוה פנימית. על כן באותה שעה של דכאות רוח, על האדם לבסס את מידת הענוה בנפש, ולאחר התבססות מידה זו, הוא שב ומתרום בטהרת נפשו.

שבירת הכלים בעולם התוהו

על מנת להבין את הפן הנוסף, בעניין העליות והירידות המוכרחות לבוא על עובד ה', נקדים הקדמה יסודית וחשובה מאוד המובאת בכל כתבי הקבלה והחסידות: "שבירת הכלים בעולם התוהו". עולם התוהו מוזכר בתחילת ספר בראשית: "והארץ הייתה תהו". עולם התהו קדם לעולם שאנו מכירים. הוא עולם של בלגן, שבירה וחוסר איזון. סופו של עולם התהו היה שבירה וחורבן. עולם (ונפש בפרט) שחסרה בו האיזון סופו לכליון ולחורבן. "הכלים" הם היו כלי הקיבול שלתוכם הוצק את האור. כאשר האור האיר והשפיע בצורה חזקה מאוד, מעבר ליכולת קבלתו של הכלי - הוא התנפץ לרסיסים, וכל האור שהיה אמור להיכנס לתוכו

התפזר ונעלם⁷. "בעולם התוהו" האורות האירו בצורה לא מאוזנת. כל כח רצה לתת - להאיר - ללא שום גבול, אף אחד לא רצה להצטמצם ולתת מקום גם לעמיתו להאיר, כל אחד מהם אמר "אני אמלוך". כתוצאה מכך, האורות האירו בצורה חזקה מאוד ללא שום הרמוניה, וגרמו לכלים להישבר מעצמת ריבוי האור⁸. אותו אור התפזר, התפרד והתפורר, ואותם ניצוצות קדושים נאסרו בתוך החומר, בעביות, בגשמיות, ומה שחמור מזה - ברע, בטומאה, בכיעור ובפחיתות. ואז באותה שעה תקפו געגועים עזים את הניצוצות, המכירים את ריחוקם מאור פני מלך חיים. והומים הם כל הימים, מצפים לישועה ומבקשים גאולה. גאולתם תלויה היא בעבודתו של האדם. העולם שאנו חיים בו נקרא בשם "עולם התיקון". על פי הקבלה כל עבודתנו בעולם התיקון היא לתקן, ללקט ולאחות מחדש את שבריו של עולם התוהו.

דליית מרגליות יקרות

תפקידו של כל איש ישראלי בעולם, הוא לגאול את אותם ניצוצות שנפלו לנוקבא דתהומא רבא. העלאה יכולה להיעשות רק על ידי מפגש עם אותם ניצוצות א-להיים. כדי להעלותם מלמטה - למקורם - נדרש האדם לרדת אליהם, ליצור מפגש עמהם, להוציאם ממאסרם ולהעלותם לשורשם⁹. לכן בעת שאדם מרגיש נפילה, חולשת רוח, מעידה מוסרית, צריך הוא באותה שעה לשית אל לבו, שאם

7 דוגמא לדבר: בכל מנורת חשמל קיים חוט להט. כאשר עובר בו זרם חשמלי בצורה מבוקרת ומתאימה - המנורה מאירה, אולם אם יעבור בו זרם חשמלי רב עוצמה - המנורה תתנפץ לרסיסים.

8 אותם שברים נקראים בלשון קבלה "ניצוצות".

9 רבי נחמן מברסלב המשיל תורה עמוקה זו, בדרך של סיפור נפלא: המשל מהאינדיק (תרנגול הודו). פעם אחת בן המלך נפל לשיגעון שהוא עוף הנקרא הינדיק, וצריך לשבת ערום תחת השולחן ולגרור חתיכות לחם ועצמות כמו הינדיק. וכל הרופאים נואשו מלעזור לו ולרפאותו מזה. והמלך היה בצער גדול מזה, עד שבא חכם אחד ואמר: אני מקבל על עצמי לרפאותו, והפשיט ג"כ את עצמו ערום וישב תחת השולחן אצל בן המלך הנ"ל וגם כן גרר פרורים ועצמות. ושאלו בן המלך מי אתה ומה עושה פה? והשיב לו ומה אתה עושה פה, אמר לו אני הינדיק. אמר לו אני ג"כ הינדיק. וישבו שניהם יחדיו איזה זמן עד שנעשו רגילים זע"ז. ואז רמו החכם והשליכו להם כותונת. ואמר החכם האינדיק להבן המלך אתה חושב שהינדיק אינו יכול ללכת עם כותונת. יכולים להיות לבוש כותונת ואף על פי כן יהא הינדיק, ולבשו שניהם הכתונת. ואחר איזה זמן רמו והשליכו להם מכנסיים. ואמר לו ג"כ כנ"ל: אתה חושב שעם מכנסיים לא יכולים להיות הינדיק וכו' עד שלבשו המכנסיים וכן עם שאר בגדים. ואח"כ רמו והשליכו להם מאכלי אדם מהשולחן, ואמר לו אתה חושב שאם אוכלים מאכלים טובים... ואח"כ אמר לו אתה חושב שהינדיק מוכרח להיות דוקא תחת השולחן, יכולים להיות הינדיק ולהיות אצל השולחן. כן התנהג עמו עד שריפא אותו לגמרי והנמשל מובן למבינים.

ינצל נפילה זו לצורך עלייה ידלה הוא מרגליות יקרות ממעמקי התהומות. אותם המרגליות המתוספים אל האדם הם מחזקים את כוחו ביתר שאת וממלאים את נפשו בחילא סגי ורעותא דליבא יתיר (בכח רב וביתר רצון הלב). תורה זו מופיעה רבות פעמים בכל כתבי הפנימיות. בספר "ערפילי טוהר" כותב הרב קוק: "כמה סיבות יש לעצבות... הסיבה האחת היא נטייה מעשית להנאה גסה, שהנשמה נמשכת על ידה למקום חשוך, והיא מתעצבת על ירידתה. וראוי להפוך יגון עצום זה לששון, כי בעלייתה של הנשמה מתוך עול הגלות שגבר עליה, הרי זרם גדול של שמחה עולה מלמטה למעלה. והתוכן האצילי הטהור נעשה יותר עשיר ברוחניותו".

רצונו הטבעי של האדם הוא להישאר למעלה וליהנות מזיו השכינה, אלא שעליו לדעת שכל נפילה וירידה היא אינה "תקלה", אלא שליחות מכוונת מה' יתברך על מנת להעלות ניצוצות שנפלו למטה (ראוי לציין שרק צדיקים גמורים הם נשלחים בכוונה מודעת ואילו שאר אנשים - אע"פ שגם הם שלוחים - הם הגורמים לעצמם נפילה זו, אלא שביכולתם להעלות ניצוצות גם באופן הנזכר). כאשר אותם ניצוצות עשוקים משתחררים, ישנו זרם גדול של שמחה בעליונים ובתחתונים. כבן אהוב החוזר לאביו מן השבי, לאחר היותו שם כמה שנים, ומייחל ומצפה ליום השחרור כדי לראות את אביו. אין לשער את גודל שמחת האב והבן בהתחבקים זה עם זה.

תלמידי הבעש"ט הקדוש, המשילו עבודה זו במשל נאה: "נוח לו לאדם שלא נברא משנברא - אם כן, למה נברא? משל למלך שאבדה לו אבן טובה יקרת ערך במצולות ים, ושלח את בניו לשם. ולו שלשה בניו: אחד סובר שאביו השליכו מעל פניו, ונשאר שם. השני חושק לחזור למקורו, לאביו, ותנו לא. השלישי מבין שביאתו לשם היא לאיזהו תועלת, והוא מחפש ומוצא את האבן הטובה ומחזירה לאביו בשמחה. והנמשל: יש מי שנטבע בעולם הזה, שהוא בחינת מצולות ים - בודאי נוח לו שלא נברא. ויש מי שכל ימיו הוא חושק לחזור למקורו, לאביו, ושומר עצמו שלא לעבור עבירה ח"ו, כדי שיוכל לחזור לאביו כמו שירד, גם על אדם זה נאמר נח לו שלא נברא. אבל ישנם הטורחים, מחפשים ומוצאים את האבן הטובה, ומעלים את ניצוצות הקדושה ועושים ייחודים קדושים למעלה - בעבורם נברא העולם.

בכל דרכיך דעהו

לפי הדרך של "העלאת ניצוצות", עבודת ה' תופסת פן וגוון חדש בתודעתנו

ובעבודתנו:

“דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה? בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך”. עבודת ה“דעהו” נעשית בשני אופנים: (ו) “כל מעשיך יהיו לשם שמים”. כל מעשיך החולין - דרכיך - יהיו לשם חפצי שמים, על מנת שיתנו כח לאדם וירחיבו את דעתו לעסוק בחפצי שמים, לימוד תורה וקיום מצוות. אך בפירוש זה יש חיסרון, בכך שהדרך עצמה היא אמצעי למטרה ואינה עומדת כמטרה בפני עצמה. על פי דברינו עד כה, נפרש אמרה זו באופן שונה: בכל דרך של חול, בכל תנועה ונשימה - בכל דרכיך - התקשר והתחבר לאור אין סוף ברוך הוא, השורה בכל אתר ואתר ובכל תנועה ותנועה בחיים. בכך הדרך נהפכת להיות כמטרה ולא רק כאמצעי לקיום תורה ומצוות. וביתר ביאור והרחבה: לפי האופן הראשון, עיקר כוונת ה“דעהו” בעובדין דחול שבהווה, הוא לשם העתיד, לשם ו”הוא יישר אורחותיך”. כלומר, מכח האכילה וההתעסקות בעולם, יהיה לאדם כח לקיים מצוות בעתיד. אומנם לפי הפירוש השני: יש לדעת את ה’ יתברך ממש ברגע ההווה, בדברי הרשות עצמם¹⁰.

אם עד היום בקשו את ה’ בספרים, צריך עתה לבקש את אור התורה גם בעולם כולו, בכל חידושיו ומאורותיו. באומנות, שצריך לזקקה, לזככה ולטהרה, להוציאה משערי טומאה ולהעלותה אל היופי העליון. בטבע, לבקש ולמצוא את רשמי הא-להות שבטבע, ולהעלות את הטבע למקורו ולשרשו. הבעש”ט ורבי נחמן כבר רמזו לדברים אלה, אך מה שהיה בימיהם לרמז דק ועדין, צריך שיבוא עכשיו בהתגלות גדולה ואור נפלא. **חשוב להעיר**: לא כל אדם זוכה, “ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול”. צריך לדעת שעבודה מסוג זה - של בקשת אור התורה בכל דבר במציאות - אינה עבודה של מה בכך, אלא דרושה לכך דעת דקדושה, גבורה ועוז פנימי, לדעת להיכנס ולצאת בשלום. עבודה זו, היא ליקוט ניצוצי הקדושה שבכל רחבי המציאות, בכל המחשבות, הכוונות והייחודים, בכל המעשים הנעשים באומנת ובמדע, ולזרות הלאה את כל מה שדבק בהם עד עתה: הקליפה, הפסולת והזוהמא.

רצוא ושוב

תנועת חיים זו של עליה וירידה, של ריצה אל המקור ושיבה ממנו, מקבילה היא

10 בסוד “דעהו”: דע (חבר וקשר) את האות ה שבשם (המלכות) ל-ו שבשם (ו”א).

לתנועת החיות של מעלה, המופיעה במעשה המרכבה בספר יחזקאל. שם נאמר: "והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק"¹¹. "רצוא ושוב" לפי פשוטו, משמעו - הנה והנה. ברוחניות כוונת הפסוק לומר, שהמלאכים העליונים הם תמיד בתנועה כפולה של רצוא ושוב. "רצוא" - היינו רצונם והשתוקקותם להימשך ולהתכלל במקורם. ו"שוב" - משמעותו השיבה למקומם ע"מ למלא את פקודתם ושליחותם. וכן בעבודת האדם, "רצוא" היא האהבה והתשוקה "לְבָרוּחַ" ממיצרי הגוף, הנפש הבהמית וכבלי ההגדרות של העולם הזה, ולהתכלל בהקב"ה, בבחינת "כלות הנפש". ואילו ה"שוב" משמעו לשוב אל העולם הזה, לקיים בעולם הזה את תכלית כוונת הבריאה לעשות לו יתברך דירה בתחתונים דוקא. תמצית דרך החיים בנפש, מתבטאת על ידי תנועת האש הא-להית ב"רצוא ושוב". ימי ה"רצוא" הם ימים שבהם אדם רץ אל ה', זמנים בהם אדם חש בנפשו קרבת א-להים, זמנים בהם הוא עוזב את ענייני העולם הגשמיים ורץ הוא אל עבר הויית החיים העליונה, הנמצאת מעבר לעולם העשייה. ימי ה"שוב" הם ימים בהם אדם מרגיש ריחוק מה', נפילה ממדרגתו הקודמת שאחזו בה, שיבה מאותה חווית חיים מרוממת וחזרה אל מיצרי העולם הזה. **בלשון ברסלבית הרצוא ושוב מתוארים במושגי מוחין: "גדלות מוחין" ו"קטנות מוחין"**¹². גדלות מוחין היא תקופה בה הכל ברור ובהיר בעבודת ה'. קטנות המוחין היא תקופה של בלבול ונפילה. עיקר חידושו של הבעש"ט הקדוש, הוא איך לעבוד את ה' ב"שוב". גם כאשר אדם נמצא בשאול תחתית הוא נמצא "לפני ה'"¹³. הנפילה למקומות חשוכים היא אינה מקרה או תאונה, אלא שליחות עליונה הבאה מה', שליחות מיוחדת מאוד: לרדת ולהביא את אוצרות המלך האבודים שם. הרב קוק באורות הקודש חלק ג כותב במפורש **דברים אלו: "בעת אשר ירגיש האדם נפילה מפני חולשת רוח, המעדה מוסרית, ישים אל לבו שממעמקי התהומים הוא צריך לדלות מרגליות יקרות. וישוב ויעלה ויחדש כחו בגבורה ושלוה לאור עולם, עוד ביתר שאת מימי קדם"**.

וכאן המקום להאריך בסוד ה"רצוא ושוב". עד כה הקבלנו את עניין ה"רצוא ושוב" בהקשר של עליות וירידות בעבודת ה'. אבל לאמיתו של דבר, כל תנועת החיים

11 "והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק". כותב הבעש"ט: אל תקרי "והחיות" אלא "והחיות". חיותו של כל יהודי בעבודת ה', מקבילה לתנועת האש הא-להית, בריצה ושיבה אל המקור.

12 על דרך המעגל: עיבור, יניקה, מוחין.

13 אחד מבין חידושו של הבעש"ט הוא סוד "אתהלך לפני ה'". אתהלך פירושו: שני כיווני הליכה. דהיינו בין בעליה ובין בירידה אדם נמצא "לפני ה'". דבר זה מתקשר אל התורה העמוקה "צמצום לא כפשוטו" וד"ל.

של יהודי בכל דבר, היא ב"רצוא ושוב". נציב כמה דוגמאות מתחושות הנפש, כדי לגעת בדרך החיים האמיתית. המשנה באבות אומרת: "על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת", מאמר זה מתמיה מאוד. "על כרחך אתה חי" משמעותו רצונך הוא למות, לצאת מן העולם, ולכן נאמר לך: על כרחך אתה חי. ואילו "על כרחך אתה מת" משמעותו הפוכה: רצונו של האדם הוא לחיות, להישאר בתוך גדרי העולם הזה, ולכן נאמר לו שעל כרחו הוא מת. ואנו נבוא ונשאל: במה צריך האדם לרצות, בהווית החיים או בזו שאינה חיים?

והתשובה האמיתית היא: שצריך לרצות את שני הדברים גם יחד, גם על כרחך אתה חי וגם על כרחך אתה מת. ברגע של כלות הנפש - העבודה צריכה להיות "על כרחך אתה חי". וברגע אחר - כשהנפש חוזרת והיא חיה בעולם, צריך האדם את הרצון והעבודה של "על כרחך אתה מת". שתי תנועות אלו, הן תנועות החיים של כל יהודי בעבודת ה'. התנועה של ה"רצוא" היא לרצות להגיע אל ה', להתגעגע אליו עד כלות הנפש ולא לרצות כלל בהויית החיים שבתוך המציאות. ואז בעת מיצויה של תנועת ה"רצוא", מגלים שהוא כאן ולא שם. וזוהי תנועת ה"שוב", לשוב אל העולם הזה ולגלות כאן את אור ה'.¹⁴

במקום אחר מכונים ה"רצוא ושוב" בשם "שמים וארץ". מן הצד האחד קיימת התנועה אל ה"שמיים", הרצון להיחלץ מהכבלים והגדרים של החומר, לפרוץ את גבולות העולם הזה ולהגיע אל העבר הא-להי. ומן הצד השני קיימת התנועה אל ה"ארץ", בשיבה אל העולם, בכניסה אל בעיותיו, אל החיים והיצירה שבתוך המציאות. דרך החיים האמיתית, היא בתנועת הנפש בתוך המתח המתמיד הזה שיש בין שמים וארץ. בעוד שכל השתהות במצב אחד היא סוף הדרך, חידלון ומוות; המתח והרגשת הסתירה התמידית, הוא מנגנון החיים האמיתי של האיש הישראלי.¹⁵ ברגעים מסוימים - התשוקה אל השמים, שכחת העולם הזה וכל

14 היחס בין תורה לתפילה הוא בסוד "רצוא ושוב". עבודת ה' בתפילה היא ה"רצוא" של הנשמה, המבקשת להתאחד עם בוראה ולצאת מתוך הגבולות והמגבלות של העולם הזה. עבודת ה' שעל ידי לימוד תורה היא ה"שוב" של הנשמה, כי בכך מגלים את רצונו וחכמתו יתברך במציאות הנבראת. ההלכות המובאות בשולחן ערוך הם המשכת האור הא-להי בתוך המציאות והגבלתו בתוך הכלים החומריים.

דוגמא נוספת לשתי תנועות אלו: הפסוק הראשון של קריאת שמע - "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד" - מבטא את הכיליון והגעגועים של ההויה אל ה'. הפסוק שלאחריו - "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - מבטא את שובה של ההויה למטה אל המלכות המגלה ומופיעה בעולם.

15 עולם הישיבה, הוא עולם של מתח רוחני מתמיד. מתיחות היא אינה בהכרח דבר שלילי, יש בה דברים חיוביים, המתח מורה על סימני חיים והתקדמות. וליתר דיוק: המתח נובע מהתקדמות, תוצאת התקדמות היא מתח. אלא שאלה וקוץ בה, והיא, כאשר המתח נהפך ללחץ ולעצבנות. כשאותו מתח

אשר בו; וברגעים אחרים - ההיצמדות אל המציאות הארצית, אל המעשה ואל ההגשמה. דרך החיים היסודית אינה שואפת לאחידות, להליכה בצד אחד ובכיוון אחד, אלא היא מכילה את שני הניגודים גם יחד.

"אז תשמח בתולה במחול". בתולה היא כינוי לנשמות ישראל כפי שהן כלולות יחד במקורן למעלה. השורש והנשמה של נשמות ישראל הוא "כנסת ישראל". שם כל הנשמות מכונסות ומאוחדות כאחד. שמחתם של כנסת ישראל היא במחול דוקא. מחול הוא ריקוד של שמחה. השמחה נוצרת דוקא על ידי המחול, שבו יש תוכן ומשמעות עמוקה. דרך הריקוד הוא להתקרב מעט ואז חוזרים ומתרחקים מעט. המחול מורכב מריחוק וקירוב. וזהו שדימו את שמחת כנסת ישראל בהקב"ה למחול, כי שמחתם היא בבחינת קירוב וריחוק (ראוי לציין, שאין כאן ריחוק בפועל מהקב"ה. הריחוק המדומה הוא רק בהסתכלות עיני האדם ולא ח"ו מליבו של ה').

בסיפור התלמודי על הארבעה שנכנסו לפרדס, אנו קוראים שבן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע (יצא מדעתו), אלישע בן אבויה - המכונה "אחר" - קיצץ בנטיעות (התנתק מאמונתו), ורק ר' עקיבא "נכנס בשלום ויצא בשלום". בחסידות מבואר, ששלושת התנאים הראשונים לא התחייבו ל"שוב" קודם שפתחו ב"רצוא" של תשוקתם להידבק בא-להות. לעומתם ר' עקיבא, החליט בנפשו קודם כל לשוב, כך שבהגיעו אל פסגת ה"רצוא", הוא חזר ושב משם באופן טבעי. רק ר' עקיבא חש נכונה את חשיבות המשך החיים במישור החומרי, ואת המחויבות הגמורה של יהודי לתפקיד המוטל עליו: לעשות את עולמנו התחתון דירה לה' יתברך.¹⁶

היבט שלישי (מיוסד על פרקים לה-לו-לז בספר התניא).

לכל נשמה הייתה נפילה ראשונית, קשה וכואבת, מכל הנפילות שעוברות עליה כאן בעולם הזה. נתבונן בנפילה הראשית, ומבניין אב זה נקיש ונלמד לכל התולדות העוברות על האדם בעולם הזה. השאלה הנוקבת ביותר היא: מהו עיקר

שלילי מתפרץ, בכוחו לקרוע את החבל המקשר בין האדם לריבונו של עולם. בשעת קריעתו של החבל, מרגישה הנפש בודדה, פצועה ומוכה בחבלי מיתה.

16 ובעומק יותר: גם ר' עקיבא תוך כדי חווית ה"רצוא", לא הייתה המחויבות המוקדמת ל"שוב" - מודעת אצלו. וכל זה כדי לא להחליש את עוצמת ה"רצוא" לרוץ אל ה' יתברך ללא שום מניעה. אך בתת מודע שבנפשו, היה קיים תמיד הצורך לבטל את אותה תשוקה הרוחנית לרוץ, כדי שיוכל לקיים את מה שה' רוצה ממנו באמת.

ירידתה של הנשמה אל הגוף? וכי לא היה לה טוב להיות נעלמה בשורשה בקודש העליון? למה לה לרדת משמי השמיים הרוחניים אל העולם השפל המלא גסות וקליפות? למה כל זה העמל ולמה כל זו הטרדה? למה לה הסכנה הגדולה הכרוכה בירידה זו? והלא סוף סוף "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"? אמנם "ירידה צורך עליה". אבל מוטב היה שלא לרדת ושלא לעלות אחרי כן? "הנפש מצטרפת ומזדככת עד שובה למקורה". אבל למה כל זה הצירוף והזיכוך לאחר הפסולת, התיעוב והגיעול? וכי לא טוב היה לה לנפש להישאר נקיה וטהורה כמו שהייתה לפני רדתה למטה?

להבין דברים אלו בכל עומקם אין ביכולתנו, אך ננסה להציץ כדרך מציץ מן החרכים. כשהיה אדמו"ר הזקן - "בעל התניא" - רוצה להסביר מעט מן המעט מאותו עניין של ירידת הנשמה לגוף, ומאותו עניין של "נתאוה הקב"ה לעשות לו דירה בתחתונים", הוא היה פותח במשל המובא בזוהר פרשת בלק: "לא יהך בר נש בגילויא דרישא ד' אמות. מאי טעמא? דשכינתא שריא על רישיה. וכל חכם עינוי ומילוי ברישיה אינון, בההיא דשריא וקימא על רישיה. וכד עינוי תמן - לנדע, דההוא נהורא דאדליק על רישיה איצטריך למשחא. בגין דגופא דבר נש איהו פתילה ונהורא אדליק לעילא. ושלמה מלכא צוח ואמר: "ושמן על ראשך אל יחסר", דהא נהורא דברישא איצטריך למשחא, ואינון עובדין טבאן. ועל דא: "החכם עינו בראשו".

(תרגום: אל ילך אדם בגילוי ראש ארבע אמות, מפני שהשכינה שורה על ראשו. וכל חכם עיניו בראשו, והן מופנות למי ששורה ועומד על ראשו. וכשעיניו רואות יש לדעת שהאור הדולק על הראש צריך לשמן, כי גוף האדם הוא הפתילה ואור דולק מעליו. ושלמה המלך צווח ואמר: ושמן על ראשך אל יחסר, כי האור שעל הראש צריך לשמן והם המעשים הטובים, ועל זה נאמר: "החכם עינו בראשו").

במשל זה הסביר האדמו"ר הזקן, למה ירדה הנשמה לתוך הגוף ולא הסתפקה באור הא-להי שהיה עימה קודם ירידתה לעולם. הנפש הא-להית זקוקה לשמן ואין לה שמן זולת מעשים טובים. ללא מעשים טובים, אפילו שהנשמה מאירה באור א-להי טהור ביותר - עדיין היא חלק ודבר נפרד מן האין סוף ברוך הוא. הנשמה היא חלק א-לוה ממעל, כשמה כן היא: חלק, משהו נברא, וממילא היא יש ודבר נפרד העומד בפני עצמו, ורק על ידי המעשים הטובים היא נכללת בתוך הא-להות.

בחסידות מבארים עניין זה על פי המשנה במסכת אבות: "יפה שעה אחת בתשובה

ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". משנה זו קשה היא להבנה: העולם הבא הרי הוא תכלית הכל, ובוודאי יקרה שעה אחת בעולם הבא הן מבחינת הערך והן מבחינת התענוג, וכיצד ייתכן לומר שיפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא?

ועוד יותר: השונה משנה זו הוא ר' יעקב. הוא אותו תנא שמלמדנו לפני כן "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני עולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין". הייתכן ששעה אחת בפרוזדור יפה מכל החיים שבטרקלין?

ובאמת, שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, יפים הם מאותה קורת רוח של עולם הבא, כי בשעה שאדם מקיים מצוה - אור יורד עליו ולתוכו, שנעלה הוא הרבה מן התענוג של עולם הבא.

אף על פי שתענוג עולם הבא - הוא תענוג מעל כל השגה, תענוג שאין ביכולתנו לשער כלל, אף על פי כן בשעת קיום מצוה בצורה אמיתית, יורד על האדם אור עליון יותר. המצוות הן פנימיות רצונו יתברך, ובשעה שאדם מקיים אותן, מזדווגת הנפש הא-להית שבו עם אותו אור, ונפשו הבהמית וגופו נעשים כלים לאותה השראה, והאור השמן והפתילה עולים יחד קרבן לה'.

באשר לתענוג ההשגה, ודאי "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה", אבל ביחס לגילוי האור הא-להי הפוך הוא הדבר: "יפה שעה אחת בתשובה ובמעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא". כשאדם מתעמק, נוכח הוא לדעת כמה יקר כל רגע, ושכל רגע צריך להיות מנוצל לתורה ולמצוות. בשעת לימוד תורה לשמה וקיום מצוות בפועל - מתייחדים ממש עם הקב"ה, וכשפונים מן התורה - פונים ממילא מן הייחוד העליון והקדוש ביותר שבכל העולמות. כשמשיג האדם את כל אלה, הוא מכיר בשל מה ירדה הנשמה לתוך הגוף, ולשם מה פוקדים אותה כאן ירידות ונפילות: על ידי ירידות אלו זוכה היא לייחוד נעלה, שמקודם לכן לא היה בכוחה להשיגו - ייחוד הייחודים.

במילים אחרות: הנפש יורדת למטה, אף על פי שבירידה זו היא עומדת בחזקת סכנה גדולה, משום שעל ידי העולם הזה, על ידי השתתפותה בחיי הגוף, על ידי שהיא סובלת את צערו ושמחה בשמחתו, שוכנת אתו בתוך טומאתו ומתאמצת להעלותו, היא קונה מציאות יותר ממשית, היא קונה לה לבושים, בהם היא מתלבשת בצאתה ממנו.

בהיות הנשמה למעלה קודם רדתה אל מציאות העולם הזה, עולם העשייה, היא

יושבת ערומה בלי לבוש כלל ולא תיראה אל המלך אביה כלל, עד רדתה אל העולם הזה, ואז תזכה אל כתונת הפסים. ובצורה ברורה יותר: הנשמה בטרם תרד אל הגשמיות יש לה מציאות, אבל אין לה ממשות חיצונית שתיגלה ותיראה לפני הא-להים, אביה ומחוללה, כדבר העומד וקיים בפני עצמו. ואולם, אחרי רדתה אל עולם העשייה, אחרי עשותה מעשים טובים, היא קונה לה עצמיות מיוחדת ותוכל להיראות לפניו ללא שתתבטל במציאותה.

מירידה ראשונית זו של האדם לעולם הזה, נלמד שכל ירידה ונפילה למטה למקום תחתון, היא כדי לרומם את האדם, ולהגיעו לדבר עליון וגבוה יותר מאשר ההישארות במצב סטאטי.

דברי סיום

מאמר זה בנוי על שלשה הסברים: קניית הענוה בנפש, העלאת ניצוצות, ייחוד גמור. שלשה הסברים אלו מקבילים לשלשת שלבי התיקון היסודיים - בנפש ובעולם - שלמדנו הבעש"ט הקדוש והם: הכנעה, הברלה, המתקה. ההכנעה היא שפלות המכניעה את הישות הגסה של האדם ומאירה את האישיות הא-להית שבו. השלב השני מבדיל בין הטוב לרע, בין הניצוצות הא-להיים לבין החומר שמסתיר, מעיב ומכסה עליהם. המתקה - השלב האחרון - הוא ייחוד גמור עם הקב"ה, בסוד הביאה המוזכרת בתחילת המאמר.

ונסיים בתפילה לבורא עולם: יהי רצון שה' יעזרנו בהכנעת יצרנו, יבדילנו מן הרע ומהכיעור ויזכנו להרגיש דבקות א-להית כל ימי חיינו. אמן.